

**İSLAM'A DUYARLI İŞLETMELERİN
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ALGISI VE UYGULAMASI:
KATILIM BANKALARININ KURUMSAL
MÜŞTERİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

***SUSTAINABILITY PERCEPTION AND IMPLEMENTATION
OF ISLAMIC FIRMS: A RESEARCH ON THE CORPORATE
CUSTOMERS OF ISLAMIC BANKS***

Prof. Dr. Mehmet Saraç
Fatma Altun

Atıf için: Saraç, M. & Altun, F. (2022). İslam'a Duyarlı İşletmelerin Sürdürülebilirlik Algısı ve Uygulaması: Katılım Bankalarının Kurumsal Müşterileri Üzerine Bir Araştırma. M. Bulut ve C. Korkut (Eds). *Döngüsel Ekonomi ve Sürdürülebilir Hayat* (s. 175-212). Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları. DOI: 10.53478/TUBA.978-605-2249-97-0.ch07

İSLAM'A DUYARLI İŞLETMELERİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ALGISI VE UYGULAMASI: KATILIM BANKALARININ KURUMSAL MÜŞTERİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Prof. Dr. Mehmet Saraç
İstanbul Üniversitesi

Fatma Altun
İstanbul Üniversitesi

Özet

Kapitalist iktisat paradigmasının olumsuz dışsallıkları ve çağdaş finans sistemindeki sorumsuzluk sorunu, sürdürülebilirlik kavramının önem ve gereğini dünyanın gündemine taşımış, ekonomik sistemin sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirebilmesi için sosyal ve doğal çevreye duyarlı yeni bir paradigma arayışını artırmıştır. Bu küresel trend aslında iktisat ve finanstaki İslami ilkelere yaklaşma ve onları benimseme zeminini hazırlamıştır. İslami iktisat ve finans ilkeleri, kalkınma için belirli toplumlara ve gelecek nesillere bedel ödemeyen bir üretim ve dağıtım mekanizmasının teminatıdır. Bununla birlikte İslami iktisat ilkelerine uyması beklenen firmaların sürdürülebilirlik kavramını gerçekten benimseyerek uygulayıp uygulamadıkları önemli bir araştırma sorusudur. Bu çalışmada Türkiye’de İslami ilkelere duyarlı firmaların sürdürülebilirlik konusundaki algılarını ve uygulamaları, katılım bankalarının müşterisi olan firmalardan oluşturulan bir örneklem üzerinde ampirik olarak araştırılmıştır. Örneklemin katılım bankası müşterilerinden oluşturulmasının gerekçesi, bu firmaların ağırlıklı olarak İslami ilkelere duyarlı firmalar olduğu varsayımdır. Ampirik çalışmadaki bulgular, katılım bankası müşterisi olan firmaların sürdürülebilirlik uygulamalarını kendi işletme süreçlerine kısmen entegre edebildiğini, bu firmalar arasında ortaklık yapılarında yabancı bulunan, yurtdışıyla ticari ilişkileri olan ve çalışan sayıları 50’nin üzerinde olan firmaların, sürdürülebilirlik ilkelerine diğer firmalara göre çok daha fazla uyum sağladığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler

İslami iktisat, İslami bankacılık, İslami şirketler, sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma hedefler

SUSTAINABILITY PERCEPTION AND IMPLEMENTATION OF ISLAMIC FIRMS: A RESEARCH ON THE CORPORATE CUSTOMERS OF ISLAMIC BANKS

Abstract

The negative externalities of the capitalist economic paradigm and the problem of irresponsibility in the contemporary financial system have brought the importance and necessity of the concept of sustainability to the world's agenda. And it has increased the search for a new paradigm sensitive to the social and natural environment to achieve sustainable development. This global trend, in fact, has provided a basis for convergence and adoption of Islamic principles in economics and finance. Islamic economics and finance principles are the guarantee of a production and distribution mechanism that does not make certain societies and future generations to pay the price for development. However, the important question is whether companies that are expected to abide by the principles of Islamic economics have embraced and implemented the concept of sustainability. This study aims to reveal the sustainability perception and implementation of the companies with Islamic sensitivity via an empirical analysis. The sample is selected among the corporate customers of participation banks because it is assumed that such a sample has a representation feature in terms of Islamicity. The findings of the study show that participation bank customer firms have partially integrated sustainability implementations into their own business processes. Among these companies, it is seen that the companies that have foreign partnership structures or have commercial relations with abroad and have more than 50 employees, comply with the sustainability principles significantly more than other companies.

Keywords

Islamic economics, Islamic banking, Islamic firms, sustainability, sustainable development goals

Giriş

Şirketlerin çalışanlarına onurlu bir yaşam imkânı sağlayacak ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde faaliyet göstermesi gerektiği fikri özellikle son yirmi yılda oldukça yaygın hale gelmiştir. “Paydaş yaklaşımı” olarak da ifade edilen verilen bu yaklaşım, “sürdürülebilirlik” kavramının düşünce ve uygulama alanında yerleşmesinde öncü rol oynamıştır. Bu yaklaşım fakirlik, yolsuzluk, işsizlik, gelir adaletsizliği, iklim değişikliği ve hayvan türlerinin yok olması gibi temel sorunların çözülmesi için önlemler alınmasının gerekliliğine dair bir çağrıda bulunmaktadır. Bu çağrı yalnızca reel sektöre değil, reel ekonomik aktiviteler gerçekleştiren şirketlere kaynak sağlayan finans sektörünü de kapsamaktadır. Artan toplum baskısı ve sürdürülebilirlik farkındalığının bir sonucu olarak, finans sektörü sosyal ve çevresel sorunları daha ciddi bir şekilde değerlendirmeye başlamıştır. Bankalar, sürdürülebilirlik ilkesine kendi bağlılıklarını raporlamanın yanı sıra, fonladıkları şirketlerin ve sanayilerin de sürdürülebilirlik ilkesine bağlılığını raporlamaya başlamıştır.

Bu bağlamda, İslami bankalar, ya da Türkiye’deki adıyla “Katılım” bankaları, sürdürülebilirliğin sağlanmasının, kendilerinin en temel kuruluş ilkeleri tarafından zorunlu kılınmış olması itibarıyla önemli bir yer tutmaktadır.¹ Bu bankalardan temel itibarıyla, sürdürülebilir kalkınma hedeflerini benimseyen stratejiler geliştirmeleri ve bu stratejileri uygulamaları beklenmektedir. Bunu yaparken de Katılım Bankaları bütüncül (holistik) bir yaklaşım benimsemeyerek sadece kendi ürün ve hizmetlerinin değil, fonladıkları müşterilerinin sürdürülebilirlik fikrini ne derecede benimsediğini de gözlemlemelidir. Diğer bir deyişle, İslami Ekonominin ilkelerine uyması gereken şirketler bankalarla sınırlı olmamalıdır. İslami değerlere riayet ettiği bilinen bütün şirketlerin sürdürülebilirlik fikrini benimsemesi ve uygulamaya koyması gerekmektedir. İslami bankaların müşterilerinin büyük bir çoğunluğunun doğal olarak bu mahiyetteki firmalardan oluşması bekleneceğinden, biz bu çalışmada Türkiye’deki İslami bankaların kurumsal müşterilerinin sürdürülebilirlik algısını ve bu alandaki uygulamalarını tespit etmeyi hedefledik. Hâlihazırda katılım bankalarının kurumsal müşterilerinin sürdürülebilirlik ilkesine ne derece bağlı olduğunu ortaya koymayı hedefleyen gözlemsel (ampirik) bir çalışma literatürde bulunmamaktadır.

Bu çalışmanın amacı, bir yandan Türkiye’deki katılım bankalarının kurumsal müşterilerinin sürdürülebilirlik alanındaki yaklaşım ve uygulamalarını ortaya çıkarırken bir yandan da bu mahiyetteki şirketlerinin temel değerlerinin gerektirdiği doğrultuda ve sürdürülebilirlik kavramı ile uyumlu olarak çalışmalarını sağlayacak tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmanın araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

¹ Kaynakların tükenmesine sebebiyet veren “doğrusal (linear)” süreçleri ile bilinen kapitalist ekonomilerin aksine, İslami ekonomiler “döngüsel biçim”i kendi içine entegre etmiştir. Khan (2019) tarafından da detaylandırıldığı şekliyle, İslami ekonomilerin dayandığı paradigmanın en temel rehberi, Şeriatın (Makasid) öngördüğü şekliyle etraflı bir insani gelişmişliği sağlama ve bunu koruma motivasyonudur. Ne var ki, gerçek dünyanın serbest piyasa ekonomileri doğrusal ekonomi paradigması ile yönetilmektedir. Bu paradigmaya göre ekolojik çevre bir kaynak olarak tanımlanmaz.

- *Katılım bankalarının kurumsal müşterileri için sürdürülebilirlik ne anlama gelmektedir?*
- *Katılım bankalarının kurumsal müşterilerinin sürdürülebilirlik uygulamalarına dair motivasyonu nedir?*
- *Katılım bankalarının kurumsal müşterileri sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşabilmek adına hangi sosyal ve çevresel yönetim araçlarını kullanmaktadır?*

Önceki Çalışmalar

Yu'nun Çin'de 58 küçük ve orta büyüklükteki (KOBİ) 58 şirket ile gerçekleştirdiği çalışma bu şirketlerin sürdürülebilirlik fikrine ilgi duymalarına karşın, şirketlerinin doğal ve sosyal çevreye verdikleri zararı asgari seviyeye indirmek konusunda yoğun bir çaba ortaya koymadığını göstermektedir (Yu, 2007).

Hahn ve Scheermesser şirketlerin sürdürülebilirlik fikrini ne derece uygulamaya geçirdiğini tespit etmek için 195 Alman şirketi üzerinde çalışmalar yürüttü. Onların hiyerarşik kümeleme analizleri “sürdürülebilirlik liderleri”, “çevreciler”, ve “geleneççiler” adı verilen üç farklı grubun var olduğunu ortaya çıkarmıştır. Sürdürülebilirlik liderleri, en küçük grup, sosyal yönetim araçlarını Faaliyetlerine entegre etmeye meyilli olmalarıyla tanınmaktadır. Onların sürdürülebilirlik konusundaki motivasyon kaynakları etik kaygılardır. Çevrecilerin en öne çıkan özelliklerinden biri de EMAS, ISO 14000 vs. gibi çevre yönetim araçlarının kullanımının önemini vurguluyor olmalarıdır. Genel itibariyle bu grup büyük boyuttaki şirketlerden oluşmaktadır. Geleneççiler yönetim araçlarını sürdürülebilirlik hedefine ulaşmak amacıyla kısıtlı seviyede kullanılmalarıyla diğerlerinden ayrılırlar. Bu tarz şirketlerin sürdürülebilirlik alanında çalışmalar yapmalarının ardındaki en önemli motivasyon, ya bu durumu halkla ilişkiler aracı olarak kullanmak ya da olası itibar kayıplarının önüne geçmektir (Hahn ve Scheermesser, 2006).

2009 yılında, William ve Schaefer Doğu Britanya'da faaliyet gösteren ve çevre alanındaki hassasiyetleriyle tanınan KOBİ'lerin üst düzey yöneticileriyle bir dizi mülakat gerçekleştirdi. Bu araştırma sonucunda doğayı ve çevreyi koruma odaklı şirketlerin yöneticilerinin iklim değişikliği ve çevre sorunları gibi konulara daha bütüncül bir bakış açısıyla yaklaştığı ve bu şirketlerin çevreyi korumak için gerçekleştirdiği aktivitelerin ardındaki en temel sebebin şirketlerin yöneticilerinin şahsi değer yargıları ve inançları olduğu ortaya kondu (William ve Schaefer, 2013).

Türkiye'de bu alanda yapılan en önde gelen araştırmalardan biri de Borsa İstanbul (BİST), Sürdürülebilir Kalkınma Derneği ve Price Waterhouse tarafından ortaklaşa olarak 2011 yılında hazırlanmış bir rapordur. Araştırma BİST'e kote 215 şirket tarafından cevaplandırılan bir anketi temel almaktadır. Şirketlerin çoğunluğu sürdürülebilirlik fikrinin kendi iş yapış usulleriyle ilintili olduğunu ve sürdürülebilirlik alanında yaptıkları yatırımların finansal performanslarına olumlu anlamda katkıda bulunduğunu beyan etmiştir. Ne var ki şirketlerin yalnızca %62'si sürdürülebilirlik alanında bir stratejiye sahip olduklarını beyan etmiştir. Araştırmanın bulguları şirketlerin sürdürülebilirlik

alanındaki çalışmalarının ilk etapta üç faktörün etkilediği yönündedir ve bu üç faktör; itibar, kanuni zorunluluklar ve rekabet olarak öne çıkmıştır. Kamuyu baskısı ise listenin en altlarında yer almaktadır (IMKB, 2011).

Türkiye’de bu alanda yapılan bir diğer önemli çalışma da Tuna tarafından 350’nin üzerinde KOBİ ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın bulgularına göre şirketlerin %97,1’i sürdürülebilirliğin kendi iş yapış usulleriyle ilintili olduğunu belirtmiştir. Yukarıda bahsi geçen araştırmanın bulgularına benzer olarak şirketlerin sürdürülebilirlik fikriyle uyumluluk derecesi oldukça düşük bulunmuştur. Şirketlerin sürdürülebilirlik alanına yönelmelerini sağlayan ilk üç faktör ise; itibar, maliyet avantajları, finansal fırsatlar ve teşvikler olarak karşımıza çıkmaktadır (Tuna, 2014).

İslami finans alanında sürdürülebilirlik algısı ve uygulamaları noktasında literatürün oldukça yeni olduğu ve bir gelişim süreci içerisinde olduğu görülmektedir. Dusuki (2008), Nor ve Asutay (2011), ve Agriyanto (2015) gibi bu alanda önde gelen çalışmalar, İslami bankaların paydaşları ve sürdürülebilirliğin toplumun bütününe nasıl entegre edilebileceğini üzerine yoğunlaşmaktadır.

2009 yılında, “Dinar Standard” ve “Dar Al-Istithmar” adlı kuruluşlar İslami finans kuruluşlarının (İFK) sosyal sorumluluk algısı ve uygulamaları alanında detaylı bir çalışma hazırlamıştır. AAOIFI’nin “İFK’lerin kurumsal sosyal sorumluluk çalışmalarının duyurulması ve uygulanması” başlıklı 7 nolu standardından 13 soru oluşturulmuş ve bu sorular 29 İFK’ya sorulmuştur. Sonuçlar İFK’lerin %76’sından fazlasının müşteri memnuniyeti, çalışan memnuniyeti ve hayır kurumları alanlarında bir politikayı sahiplenirken, yalnızca %52’lik kısmının çevre üzerindeki etkileri olabildiğince azaltacak proaktif politikaları sahiplendiğini duyurmuştur (Dinar Standard & Dar Al-Istithmar, 2010).

Malezya ve Bahreyn’de yapılan birkaç ampirik çalışmaya göre, İslami bankaların büyük bir çoğunluğu çevre ve sürdürülebilirlik alanında bir farkındalığa sahip olmasına rağmen çevreyi koruyup sürdürülebilirliği sağlamak için yeterli kurumsal sosyal sorumluluk projelerine sahip değil. (Nor ve Hashim, 2014; Adnan, 2015; Aribi ve Arun 2015; Wan Jusoh ve Ibrahim, 2017).

Khan yakın bir zamanda İslami ekonomi teorisinin döngüsel doğasından bahsetmiş, ardından İslami finansın günümüzdeki uygulamalarında bu döngüsellığe uygun nitelikte olmayan kusurları keşfetmiş ve nihayetinde İslami finansın Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’ne (SKH) ulaşabilmesi için gerekli bir takım zorunlu paradigmatik ve mevzuatsal reformların uygulanmasını tavsiye etmiştir (Khan, 2019).

Yakın zamanda yayınlanan birkaç çalışma da Türkiye’de faaliyet gösteren İslami bankaları sürdürülebilirlik açısından değerlendirmiş ve onları normal bankalarla kıyaslamıştır. Bu çalışmaların birçoğu da normal bankaların katılım bankalarına oranla çevre ve sürdürülebilirlik açısından daha iyi bir durumda olduğunu göstermektedir (Şendurur & Temelli, 2018).

Metodoloji

Araştırma örneklemini Türkiye’de faaliyet gösteren Katılım (İslami) Bankalarının kurumsal müşterilerinden oluşmaktadır. İstanbul’da bulunan bu mahiyetteki şirketleri ise kolayda örneklem yöntemini kullanarak seçilmiştir. İstanbul, ülkemizde gerçekleşen yerel ve uluslararası ekonomik aktivitelerin gerçekleştiği en önemli merkez olarak kabul edildiği için (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2013), örneklem evrenimiz İstanbul’daki şirketlerle sınırlandırılmıştır.

Yazıcıoğlu ve Erdoğan’a (2004) göre böyle bir araştırma evreni için gerekli minimum örneklem büyüklüğünün %95’lik bir güven aralığı ile 384 olduğu hesaplanmıştır. İlk etapta araştırmamıza cevap veren şirket sayısı 437 olmuş olsa da, 37 şirketi genel karakteristiği yansıtmaktan uzak olduğu gerekçesiyle araştırmaya dahil etmedik. Bu durumda, örneklem boyutumuz olan 400 şirket, ihtiyaç duyulan minimum miktarın makul bir derecede üzerinde kalmıştır. Cevaplar yüz-yüze anket metodu kullanılarak toplanmıştır. Anketi cevaplandıranlar şirketlerinin stratejileri ve politikalarından sorumlu olan üst düzey yöneticilerden oluşmaktadır.

Bu çalışmada kullanılan sorular ve ölçekler Tuna (2014), Hahn ve Scheermesser (2006), Yu(2007), ve IMKB (2011) çalışmalarından elde edilmiştir. Bu çalışma kapsamında dört farklı ölçek değerlendirilmiştir: ‘Sürdürülebilirliğe Atfedilebilir Anlam,’ ‘Sürdürülebilirlik Uygulamalarının Ardındaki Motivasyonlar,’ ‘Çevresel Yönetim Araçlarının Kullanımı,’ ve ‘Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımı.’ Küresel Raporlama İnisyatifi’nin (GRI) prensiplerinden on soru elde edilmiştir. Her dört ölçek için de uygun ve tarafsız kelimelerle beş-puanlı Likert ölçeği kullanılmıştır.

Ölçeklerin faktörleşebilirliğinin belirlenmesi amacıyla Bartlett Küresellik Testi (BTS) ve Kaiser-Mayer-Olkin Testi (KMO) kullanılmıştır. BTS’nin sıfır hipotezi korelasyon matrisinin birim matris olmasını gerektirdiğinden (Bartlett, 1950) burada reddedilmiştir ve KMO değerleri ise 0,5’ten yüksek olduğundan (Hair, 2009), açıklayıcı faktör analizi kullanılmıştır.

Sürdürülebilirlik pratiklerinin teşvik edilip edilmediğini ortaya koyan ölçek 14 sorudan oluşmaktadır. Yapılan faktör analizinin sonucunda, 2 soru (soru 10 ve 11) ölçekten çıkarılmıştır. Yapılan faktör analizi ayrıca sosyal yönetim araçları ölçeğinden de bir sorunun (soru 6) çıkarılmasına vesile olmuştur. Cronbach Alpha katsayısı kalan sorular temel alınarak, hesaplanmıştır. Her bir ölçek için bulunan bütün Cronbach α katsayıları 0.8 ve 1 arasındadır. Kabul edilebilir seviyedeki iç tutarlılık için gerekli olan minimum rakamın 0.7 olması hasebiyle, bu araştırmada kullanılan ölçekler yüksek güvenilirlikli olarak kabul edilmiştir.

Kolmogorov-Smirnov normallik testi sürekli değişkenlerin normal dağılım ile uyumlu olarak dağılmadığını ortaya koyduğundan, parametrik olmayan testler kullanılmıştır. Değişkenlerin kovaryasyonunun ölçülmesi için Spearman korelasyon analizi kullanılmıştır; iki gruplu kıyaslamalar için Mann Whitney U testi, yüksek sayıda grubun kıyaslanması için ise Kruskal Wallis testi kullanılmıştır.

Yüksek sayıda grubu kıyaslarken istatistiki olarak anlamlı farklılıkların bulunması durumunda, farklılığın kaynağının tespiti için Bonferroni ayarlamalı Mann Whitney U testi uygulanmıştır. İstatistiki olarak anlamlılık kriteri $p < \%5$ olarak kabul edilmiştir.

Ampirik (Görgül) Bulgular

Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırma konusu olan 400 şirketin %67'si yerli firmalardan oluşurken, yerli-yabancı ortaklığından meydana gelen şirketlerin oranı %11.5 ve tamamen yabancı olan şirketlerin oranı ise %21.5'tur. Araştırmaya konu şirketlerin %76.5'lük kısmı 10 yıldan uzun bir süredir faaliyet göstermekteyken, %48.7'lik kısmı 250 ve daha fazla çalışana sahiptir. Örneklemin sektörel dağılımı incelendiğinde, ticaret (perakende ve toptan satış yapanların toplamı) alanında faaliyet gösterenlerin oranının %31 olduğu göze çarpmaktadır, sanayi alanında faaliyet gösterenlerin oranı %14.7'ye, inşaat alanında faaliyet gösterenlerin oranı %12 ve nakliye ve depolama alanında faaliyet gösterenlerin oranı %11.3 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Örnekleme dair basit tanımlayıcı istatistikler

KATEGORİ	FREKANS	YÜZDE
Ortaklık Yapısı		
Yerli	268	67.0
Yerli – yabancı ortaklığı	46	11.5
Yabancı	86	21.5
Sektör		
Perakende ve toptan ticaret	124	31.0
Sanayi	59	14.7
İnşaat	48	12.0
Nakliye ve depolama	45	11.3
Konaklama ve yiyecek-içecek	21	5.3
Finans ve sigorta	15	3.8
Bilimsel ve teknik hizmetler	15	3.8
Eğitim	13	3.3
Bilgi ve iletişim	12	3.0
Gayrimenkul	8	2.0
Sağlık ve sosyal hizmetler	8	2.0
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	5	1.3
İdari hizmetler	5	1.3
Kamu yönetimi ve savunma	2	0.5
Diğer	20	5.0

Faaliyet Süresi (Yıl)		
1-5	27	6.7
6-10	67	16.8
11-15	97	24.2
16-20	80	20.0
21 ve üzeri	129	32.3
Çalışan sayısı		
0-9	113	28.3
10-49	92	23.0
50-249	146	36.5
250 ve üzeri	49	12.2
Faaliyet sahası		
Yerel	277	69.3
Uluslararası (ithalat ve ihracat)	108	27.0
Çok uluslu (Yabancı ülkelerde yatırım)	15	3.7
TOPLAM	400	100.0

Şirketlerin ellerinde bulundurduğu kalite yönetim sertifikaları incelendiğinde, Tablo 2’de de görülebileceği üzere ilk 3 sırada ISO sertifikaları bulunmaktadır. Araştırmaya katılan şirketlerin %70’i en az bir adet kalite yönetim sertifikasına sahiptir.

Tablo 2. Şirketlerin ellerinde bulundurduğu kalite yönetim sertifikalarının dağılımı*

Dokümanın Adı	Frekans	Yüzde
ISO 9001:2000 / Diğer Kalite Yönetim Sertifikaları	183	47.1
ISO 14001	64	16.5
OHSAS 18001	18	4.6
EMAS	4	1.0
EFQM	7	1.8
SA 8000	4	1.0
Tehlikeli Kimyasallarla Çalışma Eğitim Sertifikası	21	5.4
ISO 22000 Gıda Güvenliği	59	15.2
HACCP	4	1.0
ISO/IEC 27001 Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi	13	3.3
AA1000	5	1.3
Diğer	7	1.8
TOPLAM	389	100.0
<i>*Bir şirket birden fazla sertifikaya sahip olabilir</i>		

Tablo 3. En az bir adet Kalite Yönetim Sertifikası'na sahip olan şirketlerin sektörel dağılımı

Sektör	Frekans	Yüzde
Tarım, ormanlık ve balıkçılık	4	1.4
Sanayi	40	14.4
İnşaat	30	10.8
Perakende ve toptan ticaret	112	40.4
Nakliye ve depolama	39	14.0
Konaklama ve yiyecek-içecek	13	4.7
Bilgi ve iletişim	5	1.8
Finans ve sigorta	9	3.2
Gayrimenkul	8	2.9
Bilimsel ve teknik hizmetler	5	1.8
İdari hizmetler	2	0.7
Kamu yönetimi ve savunma	2	0.7
Eğitim	5	1.8
Sağlık ve sosyal hizmetler	2	0.7
Diğer	2	0.7
TOPLAM	278	100.0

Tablo 3'te de görülebileceği üzere, en az bir Kalite Yönetim Sertifikası'na sahip olma özelliğine perakende, ticaret, sanayi, nakliye, depolama ve konaklama ve yiyecek-içecek sektörlerinde diğerlerine oranla daha sık rastlanmaktadır.

Tablo 4 sürdürülebilirlik alanındaki eğitim hizmetlerinin çoğunlukla İstanbul Ticaret Odası (İTO) (%60.4), Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) (%17.7) ve Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) (%9.5) tarafından sağlandığını göstermektedir.

Tablo 4. Sürdürülebilirlik alanında eğitim veren kurumların dağılımı

Eğitim veren kurum	Frekans	Yüzde
İstanbul Ticaret Odası	184	60.4
KOBİ Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı	54	17.7
Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu	29	9.5
Danışmanlık şirketleri	25	8.2
Sürdürülebilir Kalkınma Derneği	8	2.6
Diğer	5	1.6
Toplam*	305	100.0

*Şirketler birden fazla kurumdan eğitim alabileceğinden dolayı toplam şirket sayısı 278'den fazladır

Örnek şirketlerin %66.5'i en az bir kurumdan eğitim almıştır. Tablo 5'te de görülebileceği gibi çalışanlarına sürdürülebilirlik eğitimi aldıkları şirketlerin en yoğun olarak %39.9'la ticaret sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir,

ikinci sırada %15 ile nakliye ve depolama, ardından ise sanayi ve inşaat şirketleri sırasıyla %10.9 ve %10.5 ile üçüncülüğü paylaşmaktadır.

Tablo 5. En az bir kez eğitim alan şirketlerin sektörel dağılımı

Sektör	Frekans	Yüzde
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	4	1.5
Sanayi	29	10.9
İnşaat	28	10.5
Perakende ve toptan ticaret	106	39.9
Nakliye ve depolama	40	15.0
Konaklama ve yiyecek-içecek	8	3.0
Bilgi ve iletişim	7	2.6
Finans ve sigorta	13	4.9
Gayrimenkul	7	2.6
Bilimsel ve teknik hizmetler	3	1.1
İdari hizmetler	2	0.8
Kamu yönetimi ve savunma	2	0.8
Eğitim	5	1.9
Sağlık ve sosyal hizmetler	5	1.9
Diğer	7	2.6
Toplam	266	100.0

Tablo 6 örneklem dahilindeki şirketlerde sürdürülebilirlik aktivitelerini uygulamaya koyan departmanların dağılımını göstermektedir. Bu aktiviteleri en yüksek oranda uygulamaya koyan departmanlar üst yönetim (%41.2), muhasebe (%26.8), ve insan kaynakları (%13.8) olmuştur, örneklem dahilindeki şirketlerin %10.2'si ise sürdürülebilirlik ile alakalı herhangi bir uygulama gerçekleştirmemiştir.

Tablo 6. Sürdürülebilirlik aktivitelerini uygulamaya koyan departmanların dağılımı

Departman	Frekans	Yüzde
Üst yönetim	165	41.2
Muhasebe	107	26.8
İnsan kaynakları	55	13.8
Pazarlama	16	4.0
Üretim	9	2.2
ARGE ve teknoloji	7	1.8
Herhangi bir sürdürülebilirlik aktivitesi yok	41	10.2
TOPLAM	400	100.0

Ölçeklere dair Analiz ve Yorumlamalar

Açıklayıcı Faktör Analizi

Faktör analizi benzer değişkenlerin boyutlara ayrılarak gruplanması işlemidir. Bu süreç gizli değişkenlerin ya da yapıların belirlenmesinde kullanılmaktadır. Faktör analizinin amacı fazla sayıdaki bireysel maddelerin birkaç farklı boyuta indirgenmesidir (<https://www.statisticssolutions.com/Faktör-analysis-2>). Faktör analizini gerçekleştirebilmek için belirli koşulların sağlanması gerekmektedir. Öncelikle, korelasyon matrisi Bartlett Küresellik Testi ile analiz edilmelidir, bu testte sıfır hipotezi korelasyon matrisinin birim matris olduğunu varsaymaktadır. Bartlett (1950) faktör analizinin uygulanabilmesi için sıfır hipotezinin reddedilmiş olması gerekmektedir. Diğer bir koşul ise Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) testini içermektedir, bu test ise örneklem yeterliliği hakkında bilgi vermektedir. Bu testin indikatörü 0 ile 1 arasında bir değere sahiptir. 1'e yaklaştıkça örneklemin yeterlilik düzeyi artmaktadır. KMO değerinin 0.5'ten küçük olması veri örnekleminin faktör analizine uygun olmadığı fikrini doğurmaktadır (Hair, 2009).

Yapılan Bartlett testinde sıfır hipotezi reddedilmiş ve KMO değeri de bu çalışma özelinde kullanılacak bütün ölçekler için Tablo 7'de de görülebileceği üzere 0.8'in üzerinde bulunmuştur. Bu sebeple, ölçekler faktörlenebilir olarak değerlendirilmiş ve örneklem yeterlilik kriterini sağlamıştır.

Tablo 7. Ölçeklerin KMO değerleri ve Bartlett küresellik testinin sonuçları

Sürdürülebilirliğe Atfedilebilir Anlam		
KMO değeri		0.833
Bartlett küresellik testi	Ki-kare test istatistiği	882.404
	Serbestlik Derecesi	15
	Olasılık	0.00
Sürdürülebilirlik Uygulamalarının Ardındaki Motivasyonlar		
KMO değeri		0.878
Bartlett küresellik testi	Ki-kare test istatistiği	1472.326
	Serbestlik Derecesi	66
	Olasılık	0.00
Çevresel Yönetim Araçlarının Kullanımı		
KMO değeri		0.866
Bartlett küresellik testi	Ki-kare test istatistiği	1788,902
	Serbestlik Derecesi	45
	Olasılık	0.00
Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımı		
KMO değeri		0.830
Bartlett küresellik testi	Ki-kare test istatistiği	2375.546
	Serbestlik Derecesi	78
	Olasılık	0.000

Ortak faktörlerin sayısının belirlenebilmesi için Kaiser-Guttman kuralı kullanılmıştır. Sonuç olarak, her bir ölçek için ortak faktörlerin sayısı, korelasyon matrisindeki giz değerinin 1 veya daha büyük olarak gerçekleşme sayısı ile denk olacaktır. Varimax rotasyon yöntemiyle, birden fazla faktörü etkileyen bu cümleler/sorunlar ölçeklerden çıkarılmıştır. Faktörler ve faktör ağırlıkları Tablo 8’de gösterilen analizler sonucunda oluşturulmuştur.

Tablo 8. Açıklayıcı faktör analizi

Ölçekler	Faktör Ağırlıkları	
Sürdürülebilirliğe Atfedilebilir Anlam	Faktör 1	
- Sürdürülebilirlik şirketimizin iş yapış usulüyle ilgilidir	0.726	
- Şirketimiz sürdürülebilirlik faaliyetlerini takip eder	0.707	
- Sürdürülebilirlik şirketlerin ana Faaliyetleri için daha önemli bir hal aldı	0.689	
- Sürdürülebilir şirketler, ekonomik faaliyetlerin yanı sıra çevresel ve sosyal konularla da ilgilenmektedir	0.743	
- Tüm şirketler topluma karşı sorumlu olmalıdır	0.781	
- Tüm şirketler çevrenin korunmasından sorumlu olmalıdır	0.822	
Toplam açıklanan varyans	55.65%	
Sürdürülebilirlik Uygulamalarının Ardındaki Motivasyonlar	Faktör 2	Faktör 3
- İtibar	0.565	
- Maliyetten Tasarruf		0.502
- Düşük finansman maliyeti ve teşvikler		0.780
- Kanuni Düzenlemeler		0.790
- Reklam & Halkla İlişkiler	0.586	
- Yatırımcı Talepleri	0.738	
- Rekabet	0.718	
- Etik Sebepler		0.620
- Kamuoyu Baskısı		0.566
- Müşteri Beklentileri	0.597	
- Medya	0.674	
- STK'lar	0.617	
Toplam açıklanan varyans	47.35%	

Çevresel Yönetim Araçlarının Kullanımı	Faktör 4	Faktör 5
- EMAS Sertifikası		0.844
- ISO 14001 Sertifikası		0.866
- Enerji tasarruf gayretleri	0.636	
- Minimum atık seviyelerine inilmesi ve geridönüştürme yoğunlaştırılması	0.749	
- Doğal çevrenin korunması için ortaya konan faaliyetler	0.792	
- Çevre dostu tedarikçilerin bulunması için ortaya konacak gayretler	0.709	
- Kanuni düzenlemelerle uyumlu olarak faaliyet göstermek	0.732	
- Ürün geliştirme sürecinin çevresel etkilerini göz önünde bulundurmak (temiz teknolojiye yatırım yapmak)	0.788	
- Tedarikçilere, müşterilere ve genel kamuoyuna şirketin ürün ve hizmetlerinin doğa üzerindeki etkisine dair yeterli ve açık bilgilerin sağlanması	0.761	
- Boru sonu yaklaşımının benimsenmesi (halihazırda oluşmuş kirleticilerin temizlenmesi)	0.776	
Toplam açıklanan varyans	62.11%	

Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımı	Faktör 6	Faktör 7	Faktör 8
- OHSAS 18001 Sertifikası			0.883
- SA8000 Sertifikası			0.953
- AA1000 Sertifikası			0.901
- Çalışanların sosyal aktivitelere katılmasını desteklemek		0.641	
- Sosyal aktivite ve projelere düzenli olarak finansal destek sağlamak (sponsorluk)		0.772	
- Çalışanların güvenlik ve sağlığının temin edilebilmesi için işyerindeki koşulların iyileştirilmesi.	0.709		
- İş ile hayat arasındaki adil dengenin sağlanması için esnek çalışma saatlerinin ya da evde çalışma uygulamalarının desteklenmesi		0.701	
- İşe alım süreci ve sonrasında gerçekleştirilecek her türlü ayrımcılığa karşı önlemler almak	0.698		
- Çalışanların karar alma süreçlerine katılımının desteklenmesi	0.765		
- Çalışanlarla düzenli olarak toplantılar yapmak	0.761		
- Yerel halka eğitim ve kurs olanakları sunmak		0.709	
- Şirketle halk arasında yaşanan sorunlu olayların çözümü için yerel halk ile diyalog yolunu açık tutmak		0.747	
- Satın alma politikasında yerel üreticileri tercih etmek	0.665		
Toplam açıklanan varyans	63.86%		

Faktörler şu şekilde belirlenmiştir: Faktör 1: Sürdürülebilirliğe Atfedilebilir Anlam, Faktör 2: Paydaş Algısının Yönetimi, Faktör 3: Mecburi Faktörlere Adaptasyon Sağlanması, Faktör 4: Çevre Dostu Faaliyetler, Faktör 5: Çevresel Yönetim Sistemi Sertifikaları, Faktör 6: İş Süreçlerinde Paydaşların Göz Önünde Bulundurulması, Faktör 7: Paydaşların Desteklenmesi, Faktör 8: Sosyal Yönetim Sistemi Sertifikaları.

Güvenilirlik Analizi

Tablo 9'da görülebileceği gibi, her bir ölçek için hesaplanan Cronbach alfa değeri (α) 0.8 ile 1.00 arasında hesaplanmıştır. Eğer α değeri 0.7'den büyük olarak hesaplanırsa bir ölçeğin iç tutarlılığını sağladığı kabul edilmektedir. Bu çalışma çerçevesinde kullanılan bütün ölçeklerin iç tutarlılıkları bu şekilde kanıtlanmıştır.

Tablo 9. Ölçeklerin Cronbach Alfa değerleri*

Ölçekler	Soruların Sayısı	Cronbach α
Sürdürülebilirliğe Atfedilebilir Anlam	6	0.832
Sürdürülebilirlik Uygulamalarının Ardındaki Motivasyonlar	12	0.859
Çevresel Yönetim Araçlarının Kullanımı	10	0.852
Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımı	13	0.829

*Yapılan analizler faktör analizi sonrası kalan soruları temel alarak yapılmıştır.

Faktörleri Temel Alan Normallik Testi

Kolmogorov-Smirnov normallik testinin ortaya koyduğu sonuçlar bir normal dağılımın olduğunu varsayan sıfır hipotezinin reddedilmesini gerektirdiği için, bu çalışmada kullanılan veriler normal olarak dağılmamıştır. Bu sebeple, bu noktadan sonra çalışmada parametrik olmayan testler kullanılacaktır.

Tablo 10. Normallik testi

Faktörler	Kolmogorov-Smirnov		
	Test istatistiği değeri	N	Olasılık
Sürdürülebilirliğe Atfedilebilir Anlam	0.209	400	0.000
Paydaş Algısının Yönetimi	0.157	400	0.000
Mecburi Faktörlere Adaptasyon Sağlanması	0.165	400	0.000
Çevre dostu faaliyetler	0.187	400	0.000
Çevresel Yönetim Sistemi Sertifikaları	0.235	400	0.000
İş Süreçlerinde Paydaşların Göz Önünde Bulundurulması	0.230	400	0.000
Paydaşların Desteklenmesi	0.159	400	0.000
Sosyal Yönetim Sistemi Sertifikaları	0.268	400	0.000

Korelasyon Analizi

Tablo 11 çalışmada kullanılan değişkenler için yapılan Spearman Korelasyon analizi testinin sonuçlarını göstermektedir. Korelasyon tablosu her bir faktör için test edilebilir hipotezlerin ortaya konabilmesi için oldukça kullanışlı bir araçtır. Bu noktada, yalnızca faktörlerle istatistiksel açıdan anlamlı derecede ilintili (korele) durumdaki şirket karakteristikleri hipotez testlerine dahil edilecektir. Örneğin, şirketin Faaliyet Süresi Faktör 1 ile istatistiksel açıdan anlamlı derecede ilintili olmadığından, Faktör 1 için uygulanan hipotez testlerine dahil edilmezken, Faktör 4 ile aralarında bulunan istatistiksel açıdan anlamlı ilinti sebebiyle, bu faktör için uygulanan hipotez testlerine dahil edilmiştir.

Tablo 11. Değişkenler arasındaki korelasyon

	Ortaklık yapısı	Faaliyet süresi	Çalışan Sayısı	Faaliyet sahası	Sürdürülebilirlik alanında eğitim almak	Sektör	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5	Faktör 6	Faktör 7	Faktör 8
Ortaklık yapısı	1.000													
Faaliyet süresi	0.095	1.000												
Çalışan sayısı	.436**	.367**	1.000											
Faaliyet sahası	.356**	0.043	.160**	1.000										
Sürdürülebilirlik alanında eğitim almak	.364**	.247**	.537**	.112*	1.000									
Sektör	-0.059	-0.017	-0.017	-.121*	-0.024	1.000								
Faktör 1	.302**	0.067	.375**	.114*	.326**	-0.020	1.000							
Faktör 2	.263**	-0.080	.263**	.139**	.256**	.098*	.461**	1.000						
Faktör 3	.237**	0.068	.287**	.138**	.258**	0.035	.396**	.470**	1.000					
Faktör 4	0.091	.209**	.261**	.117*	.216**	-.104*	.227**	.140**	.181**	1.000				
Faktör 5	.185**	0.023	.228**	.173**	.180**	-.110*	.230**	.225**	.224**	.132**	1.000			
Faktör 6	-0.041	.133**	0.064	-0.015	0.081	-0.036	0.089	-0.003	0.037	.463**	-.112*	1.000		
Faktör 7	.214**	.215**	.351**	0.080	.301**	0.093	.243**	.190**	.169**	.591**	-0.012	.517**	1.000	
Faktör 8	.223**	0.010	.154**	.167**	.202**	-0.026	.267**	.232**	.215**	.125*	.646**	-0.056	0.037	1.000

Not 1: ** Korelasyonun anlamlılığı için %1 seviyesi gereklidir. * Korelasyonun anlamlılığı için %5 seviyesi gereklidir.

Not 2: Faktör 1: Sürdürülebilirliğe Atfedilebilir Anlamı, Faktör 2: Piyadaş Algısının Yönetimi, Faktör 3: Mecburi Faktörlere Adaptasyon Sağlanması, Faktör 4: Çevre Dostu Faaliyetler, Faktör 5: Çevresel Yönetim Sistemi Sertifikaları, Faktör 6: İş Süreçlerinde Piyadaşların Göz Önünde Bulundurulması, Faktör 7: Piyadaşların Desteklenmesi, Faktör 8: Sosyal Yönetim Sistemi Sertifikaları.

Sürdürülebilirlik Algısı Hakkında Bulgular

Tablo 12 *Sürdürülebilirliğe Atfedilebilir Anlam* ölçeğindeki her bir soruya verilen cevapların yüzdelik dağılımını içermektedir. “Kesinlikle Katılıyorum” ve “Katılıyorum” cevapları ilk üç soru için toplandığında, katılımcıların %96’sı şirketlerinin doğayı koruma konusunda sorumlu olduğunu kabul etmektedir, %93,8’i sürdürülebilirlik fikrinin iş yapış usulüyle ilgili olduğu fikrini belirtmiştir ve %93,5’lik kısmı şirketlerin topluma karşı sorumlu olması gerektiğini belirtmiştir. Bunlara ek olarak, diğer sorulara verilen cevaplarda kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevapları verilen tüm cevapların yaklaşık %90’ını teşkil etmektedir. Sonuç olarak şirketlerin sürdürülebilirlik konusundaki genel algısının pozitif olduğu açıkça görülmektedir.

Tablo 12. *Sürdürülebilirliğe Atfedilebilir Anlam ölçeğindeki her bir soruya verilen cevapların yüzdelik dağılımı*

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Sürdürülebilirlik şirketimizin iş yapış usulüyle ilgilidir	25.3%	68.5%	2.3%	3.5%	0.5%
Şirketimiz sürdürülebilirlik faaliyetlerini takip eder	16%	76.8%	2.5%	4.3%	0.5%
Sürdürülebilirlik şirketlerin ana Faaliyetleri için daha önemli bir hal aldı	32.3%	57.5%	7.3%	2%	1%
Sürdürülebilir şirketler, ekonomik faaliyetlerin yanı sıra çevresel ve sosyal konularla da ilgilenmektedir	16.3%	73.3%	5.3%	5%	0.3%
Tüm şirketler topluma karşı sorumlu olmalıdır	16%	77.5%	2.5%	4%	0%
Tüm şirketler çevrenin korunmasından sorumlu olmalıdır	16.5%	79.5%	2.3%	1.5%	0.3%

Katılımcıların sürdürülebilirlik hakkındaki algısının şirketin karakteristik özelliklerine bağlı olarak bir değişim gösterip göstermediğinin tespiti için aşağıdaki araştırma hipotezleri test edilmiştir:

- H_1-1 : *Sürdürülebilirliğe Atfedilebilir Anlam, şirketlerin ortaklık yapısına göre önemli ölçüde farklılık göstermektedir.*
- H_1-2 : *Sürdürülebilirliğe Atfedilebilir Anlam, şirketlerin çalışan sayısına göre önemli ölçüde farklılık göstermektedir.*
- H_1-3 : *Sürdürülebilirliğe Atfedilebilir Anlam, şirketlerin faaliyet sahalarına göre önemli ölçüde farklılık göstermektedir.*
- H_1-4 : *Sürdürülebilirliğe Atfedilebilir Anlam, firmanın en az bir kurumdan eğitim alıp almamasına göre önemli ölçüde farklılık göstermektedir.*

Yukarıdaki hipotezlerin test edilmesi için Kruskal Wallis Ki-Kare ve Mann Whitney U testleri kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 13’te görülmektedir.

Tablo 13. Sürdürülebilirliğe Atfedilebilir Anlam ölçeği için yapılan Kruskal Wallis Ki-Kare ve Mann Whitney U testlerinin sonuçları

	N	Ort. Derece	Ki-Kare	DF	P (K-W)	Diff.
Ortaklık Yapısı			38.167	2	0.000*	
Yerli	268	176.07				
Yerli – Yabancı ortaklığı	46	251.88				2 > 1
Yabancı	86	249.15				3 > 1
Çalışan Sayısı			67.644	3	0.000*	
0-9	113	146.28				1 < 3
10-49	92	142.35				2 < 4
50-249	146	220.21				3 > 2
250 ve daha fazla	49	256.74				4 > 1
Faaliyet sahası			5.157	2	0.076	
Yerel	277	192.06				
Uluslararası	108	218.29				
Çok uluslu	15	228.30				
	N	Ort. Derece	Mann Whitney	Z	P (M-W)	Diff.
Herhangi bir eğitim almış mı?			10898.500	-6.507	0,000*	
Evet	266	226.53				1 > 2
Hayır	134	148.83				

Sonuçlara göre H0-1, H0-2 ve H0-4'ün sıfır hipotezleri reddedilmiş, yani alternatif hipotezler kabul edilmiştir. Yani gruplar, ortaklık yapısı, çalışan sayısı ve en az bir kurumdan eğitim deneyimi açısından önemli ölçüde farklılık göstermiştir. Faaliyet sahası bu konuda ayırt edici bir faktör değildir ($p=0,076$). Farklılaşmaların yönü ise şu şekilde detaylandırılmıştır:

- Yerli-yabancı ortaklığı olan ya da tamamen yabancı olan şirketler sürdürülebilirliğe karşı yerel şirketlere karşı daha olumlu bir bakış açısına sahiptir ($p<0.05$).
- 50'nin üzerinde çalışan olan şirketler sürdürülebilirliğe karşı 49 ve daha az çalışan olan şirketlere karşı daha olumlu bir bakış açısına sahiptir ($p<0.05$).
- Sürdürülebilirlik alanında en az bir kez eğitim alan şirketler bu alanda eğitim almayan şirketlere göre sürdürülebilirliğe karşı daha olumlu bir bakış açısına sahiptir ($p<0.01$).

Sürdürülebilirlik Uygulamalarının Ardındaki Motivasyonlar'a dair Bulgular
Sürdürülebilirlik Uygulamalarının Ardındaki Motivasyonlar'ı araştıran sorulara verilen yanıtların yüzdesel dağılımı Tablo 14'te gösterilmektedir. "Kesinlikle etkili" ve "etkili" cevapları toplandığında bu alandaki en kuvvetli beş motivasyonun itibar (%96.6), maliyetten tasarruf (%91.1), müşteri beklentileri (%90.6), rekabet (%89.8) ve kanuni düzenlemeler (%89.3) olarak bulunmuştur. Kamuoyu baskısı ise %71.8'le listenin en altında bulunmaktadır.

Tablo 14. Sürdürülebilirlik Uygulamalarının Ardındaki Motivasyonlar

Aşağıdaki faktörler şirketinizin sürdürülebilirlik uygulamaları üzerinde ne derece etkilidir?	Kesinlikle Etkili	Etkili	Kısmen etkili	Etkisiz	Kesinlikle etkisiz
İtibar	22.8	73.8	2.3	1.3	0
Maliyetten tasarruf	18.3	72.8	4.5	4.5	0
Müşteri beklentileri	21.3	69.3	5	4	0.5
Rekabet	19.5	70.3	6.3	3.5	0.5
Kanuni düzenlemeler	25.3	64	8.8	2	0
Reklam & halkla ilişkiler	19.8	66.8	8	4.5	1
Etik gerekçeler	20.5	65.8	8.5	5	0.3
Finansal teşvikler/düşük maliyetli finansman	25.3	59	12.5	3.3	0
STK'lar	12.3	68.3	8.3	11	0.3
Medya	16.5	64	8.3	10	1.3
Yatırımcı beklentileri	21	59	12.8	7	0.3
Kamuoyu baskısı	17.3	54.5	14.8	13	0.5

Bu motivasyonların, özelliklerine göre firmalar arasında önemli bir farklılık gösterip göstermediği araştırılırken, ilgili ölçek, 'paydaş algısının yönetimi' ve 'Mecburi Faktörlere Adaptasyon Sağlanması' olarak adlandırılan iki Faktöre bölünmüştür. Alt Faktörler için çeşitli hipotezler geliştirilmiş ve test edilmiştir. Sonuçlar sırasıyla Tablo 15 ve 16'da gösterilmektedir.

Paydaş algısının yönetiminin şirket özelliklerine bağlı olarak nasıl değiştiğine yönelik test edilen hipotezlerin listesi aşağıdaki gibidir:

- H_1-5 : Paydaş algısının yönetimi şirketin ortaklık yapısına göre anlamlı şekilde değişmektedir.
- H_1-6 : Paydaş algısının yönetimi şirketin faaliyet gösterdiği sektöre göre anlamlı şekilde değişmektedir.
- H_1-7 : Paydaş algısının yönetimi şirketin çalışan sayısına göre anlamlı şekilde değişmektedir.
- H_1-8 : Paydaş algısının yönetimi şirketin faaliyet sahasına göre anlamlı şekilde değişmektedir.
- H_1-9 : Paydaş algısının yönetimi şirketin daha önce bir kurumdan eğitim alıp almadığına göre anlamlı şekilde değişmektedir.

Mecburi Faktörlere Adaptasyon Sağlanması'nın şirket özelliklerine bağlı olarak nasıl değiştiğine yönelik test edilen hipotezlerin listesi aşağıdaki gibidir:

- H_1-10 : Mecburi faktörlere adaptasyon sağlanması şirketin ortaklık yapısına göre anlamlı şekilde değişmektedir.

- H_1-11 : Mecburi faktörlere adaptasyon sağlanması şirketin faaliyet gösterdiği sektöre göre anlamlı şekilde değişmektedir.
- H_1-12 : Mecburi faktörlere adaptasyon sağlanması şirketin çalışan sayısına göre anlamlı şekilde değişmektedir.
- H_1-13 : Mecburi faktörlere adaptasyon faaliyet sahasına göre anlamlı şekilde değişmektedir
- H_1-14 : Mecburi faktörlere adaptasyon şirketin daha önce bir kurundan eğitim alıp almadığına göre anlamlı şekilde değişmektedir.

Tablo 15. Paydaş algısının yönetimi ölçeği için yapılan Kruskal Wallis Ki-Kare ve Mann Whitney U testlerinin sonuçları

	N	Ort. Derece	Ki-Kare	DF	P (K-W)	Diff.
Ortaklık Yapısı			28.070	2	0.000	
Yerli	268	179.35				
Yerli – Yabancı ortaklığı	46	239.97				2 > 1
Yabancı	86	245.31				3 > 1
Çalışan Sayısı			45.606	3	0.000	
0-9	113	170.68				
10-49	92	156.05				2 < 3
50-249	146	245.23				3 > 1
250 ve daha fazla	49	219.44				4 > 2
Faaliyet sahası			7.704	2	0.021	
Yerel	277	190.18				
Uluslararası	108	221.64				2 > 1
Çok uluslu	15	238.97				
Sektör			10.505	5	0.062	
Sanayi	59	169.89				
İnşaat	48	187.03				
Ticaret	124	203.77				
Nakliye ve Depolama	45	240.06				
Konaklama ve yiyecek-içecek	21	203.79				
Diğer	103	202.43				
	N	Ort. Derece	Mann Whitney	Z	P (M-W)	Diff.
Herhangi bir eğitim almış mı?			12329.00	-5.108	0.000	
Evet	266	221.15				1 > 2
Hayır	134	159.51				

Sonuçlar gruplar arasında Ortaklık Yapısı ($p < 0.01$), Çalışan sayısı ($p < 0.01$), Faaliyet sahası ($p < 0.05$), ve eğitim tecrübesi ($p < 0.01$) anlamında anlamlı bir farklılığın mevcut olduğunu ortaya koyarken faaliyet gösterilen sektörler ($p > 0.05$) bakımından herhangi bir anlamlı farklılık bulunamamıştır. Bu bağlamda hangi grubun hangi gruba üstün geldiği aşağıda açıklanmıştır:

- Yerli-yabancı ortaklığı olan şirketler ve yabancı şirketler paydaş algısının yönetimi bağlamında yerli şirketlere göre daha başarılıdır ($p < 0.05$).
- 50'den fazla çalışana sahip şirketler paydaş algısının yönetimi bağlamında 49 ve daha az çalışana sahip olan şirketlere göre daha başarılıdır ($p < 0.05$).
- Uluslararası alanda faaliyet gösteren şirketler paydaş algısının yönetimi bağlamında yerel ölçekte faaliyet gösteren şirketlere göre daha başarılıdır ($p < 0.05$).
- En az bir adet sürdürülebilirlik eğitimi almış olan şirketler paydaş algısının yönetimi bağlamında sürdürülebilirlik alanında hiç eğitim almamış şirketlere göre daha başarılıdır ($p < 0.01$).

Tablo 16. Mecburi faktörlere adaptasyon ölçeği için yapılan Kruskal Wallis Ki-Kare ve Mann Whitney U testlerinin sonuçları

	N	Ort. Derece	Ki-kare	DF	P (K-W)	Diff.
Ortaklık Yapısı			22.577	2	0.000	
Yerli	268	181.75				
Yerli-yabancı ortaklığı	46	230.04				2 > 1
Yabancı	86	243.13				3 > 1
Çalışan sayısı			36.185	3	0.000	
0-9	113	160.01				1 < 3
10-49	92	177.30				2 < 4
50-249	146	234.41				3 > 2
250 ve daha fazla	49	236.41				4 > 1
Faaliyet sahası			10.067	2	0.007	
Yerel	277	190.82				
Uluslararası	108	215.14				2 > 1
Çok uluslu	15	273.77				
Sektör			9.650	5	0.086	
Sanayi	59	180.71				
İnşaat	48	214.65				
Ticaret	124	195.39				
Nakliye ve depolama	45	239.61				
Konaklama ve yiyecek-içecek	21	170.07				
Diğer	103	200.51				
	N	Ort. Derece	Mann Whitney	Z	P (M-W)	Diff.
Herhangi bir eğitim almış mı?			12306.00	-5.150	0.000	
Evet	266	221.24				1 > 2
Hayır	134	159.34				

Ortaklık Yapısı ($p<0.01$), Çalışan sayısı ($p<0.01$), Faaliyet sahası ($p<0.01$), ve eğitim tecrübesi ($p<0,01$) ile ilintili olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Faaliyet gösterilen sektör ise bu grupları anlamlı derecede birbirinden ayıran bir faktör değildir. Eşitsizliklerin hangi istikamette olduğu şu şekilde açıklanabilir:

- Yerli-yabancı ortaklığı olan şirketler ve yabancı şirketler mecburi faktörlere adaptasyon sağlanması bağlamında yerli şirketlere göre daha başarılıdırlar ($p<0,05$).
- 50'den fazla çalışana sahip şirketler 49 ve daha az çalışana sahip olan şirketlere göre mecburi faktörlere adaptasyon sağlanması bakımından daha başarılıdırlar ($p<0,05$).
- Uluslararası çapta faaliyet gösteren şirketler yerel çapta faaliyet gösteren şirketlere göre mecburi faktörlere adaptasyon sağlanması bakımından daha başarılıdır ($p<0,05$).
- Sürdürülebilirlik alanından en az bir eğitim alan şirketler hiç sürdürülebilirlik eğitimi almayan şirketlere göre adaptasyon sağlanması bakımından daha başarılıdır ($p<0,01$).

Sürdürülebilirlik Uygulamalarında Kullanılan Çevresel Yönetim Araçlarına dair Bulgular

Tablo 17'de görülebileceği gibi, katılımcılar çevre üzerindeki etkilerin en düşük seviyede tutulabilmesi için en etkili aracın “kanuni düzenlemelere uygun olarak faaliyet göstermek” olduğunu düşünmektedir. “Kesinlikle etkili” ve “etkili” cevaplarının kümülatif yüzdelik toplamı bu soru için %85.5 etmektedir. Bu cümle ardından ise “Tedarikçilere, müşterilere ve genel kamuoyuna şirketin ürün ve hizmetlerinin doğa üzerindeki etkisine dair yeterli ve açık bilgilerin sağlanması” cümlesi %80.5'lik olumlu cevap oranıyla gelmektedir, bu cümleyi ise %80.1'lik kümülatif olumlu cevap oranıyla “Ürün geliştirme sürecinin çevresel etkilerini göz önünde bulundurmak (temiz teknolojiye yatırım yapmak)” cümlesi gelmektedir.

Tablo 17. Çevresel Yönetim Araçlarının Kullanımı hakkında Bulgular

Aşağıdaki faaliyetlerin Faaliyetlerinizin çevre üzerindeki etkisini minimize etmek konusunda ne derece etkili olduğunu düşünüyorsunuz?	Kesinlikle etkili	Etkili	Kısmen etkili	Etkili değil	Kesinlikle etkisiz
EMAS Sertifikası'nın alınması	1	17.8	17.3	50.8	13.3
ISO 14001 Sertifikası'nın alınması	2.5	23.5	14	45.8	14.3
Enerji tasarruf gayretleri	9.3	60.5	15	12.8	2.5
Minimum atık seviyelerine inilmesi ve geri dönüşüme yoğunlaşılması	12.5	67.3	9.3	9	2
Doğal çevrenin korunması için ortaya konan faaliyetler	7.8	67.8	11.8	10.5	2.3
Çevre dostu tedarikçilerin bulunması için ortaya konacak gayretler	17.5	52	13.8	14	2.8

Kanuni düzenlemelerle uyumlu olarak faaliyet göstermek	14.5	71	8.3	4.3	2
Ürün geliştirme sürecinin çevresel etkilerini göz önünde bulundurmak (temiz teknolojiye yatırım yapmak)	11.3	68.8	9.8	7.8	2.5
Tedarikçilere, müşterilere ve genel kamuoyuna şirketin ürün ve hizmetlerinin doğa üzerindeki etkisine dair yerli ve açık bilgilerin sağlanması	9	71.5	11	6.3	2.3
Boru sonu yaklaşımının benimsenmesi (hâlihazırda oluşmuş kirleticilerin temizlenmesi)	5	72	10.3	9.8	3

Faktör analizi ‘sürdürülebilirlik için kullanılan çevresel yönetim araçları’ ölçeğini “çevre dostu aktiviteler” (Faktör 4) ve “çevre yönetim sistemlerinin sertifikalarına sahip olmak” (Faktör 5) şeklinde iki faktöre ayırdığından, sürdürülebilirlik için kullanılan çevresel yönetim araçlarının şirket karakteristiklerine göre değişip değişmediğinin ortaya konması için iki alt başlık altında hipotezler geliştirilmiştir. Bu testlerin sonuçları Tablo 18 ve Tablo 19’da sırasıyla verilmiştir.

“Çevre dostu aktiviteler” faktörünün şirket özelliklerine bağlı olarak nasıl değiştiğine yönelik test edilen hipotezlerin listesi aşağıdaki gibidir:

- H_1-15 : Çevre dostu aktiviteler faktörü şirketin faaliyet gösterdiği sektöre göre anlamlı olarak değişmektedir.
- H_1-16 : Çevre dostu aktiviteler faktörü şirketin faaliyet süresine göre anlamlı olarak değişmektedir.
- H_1-17 : Çevre dostu aktiviteler faktörü şirketin çalışan sayısına göre anlamlı olarak değişmektedir.
- H_1-18 : Çevre dostu aktiviteler faktörü şirketin Faaliyet sahasına göre anlamlı olarak değişmektedir.
- H_1-19 Çevre dostu aktiviteler faktörü şirketin sürdürülebilirlik alanında eğitim alıp almadığına göre anlamlı olarak değişmektedir.

“Çevre yönetim sistemlerinin sertifikalarına sahip olmak” faktörünün şirket özelliklerine bağlı olarak nasıl değiştiğine yönelik test edilen hipotezlerin listesi aşağıdaki gibidir:

- H_1-20 Çevre yönetim sistemlerinin sertifikalarına sahip olmak faktörü şirketin ortaklık yapısına göre anlamlı olarak değişmektedir.
- H_1-21 : Çevre yönetim sistemlerinin sertifikalarına sahip olmak faktörü şirketin faaliyet süresine göre anlamlı olarak değişmektedir.
- H_1-22 : Çevre yönetim sistemlerinin sertifikalarına sahip olmak faktörü şirketin çalışan sayısına göre anlamlı olarak değişmektedir.
- H_1-23 : Çevre yönetim sistemlerinin sertifikalarına sahip olmak faktörü şirketin Faaliyet sahasına göre anlamlı olarak değişmektedir.
- H_1-24 : Çevre yönetim sistemlerinin sertifikalarına sahip olmak faktörü şirketin sürdürülebilirlik alanında herhangi bir eğitim alıp almadığına göre anlamlı olarak değişmektedir.

Tablo 18. Çevre dostu aktiviteler faktörünün Kruskal Wallis ve Mann Whitney U test sonuçları

	N	Ort. Derece	Ki-kare	DF	P (K-W)	Diff.
Şirketin Faaliyet Süresi			19.725	4	0.001	
1-5 yıl	27	151.44				1 < 4
6-10	67	178.60				2 < 5
11-15	97	178.81				3 < 4
16-20	80	220.52				4 > 2
21 ve daha fazla	129	226.04				5 > 1
Çalışan sayısı			27.492	3	0.000	
0-9	113	164.43				1 < 4
10-49	92	184.55				
50-249	146	221.40				3 > 1
250 ve daha fazla	49	251.35				4 > 2
Faaliyet sahası			5.456	2	0.065	
Yerel	277	191.68				
Uluslararası	108	219.08				
Çok uluslu	15	229.67				
Sektör			47.620	5	0.000	
Sanayi	59	166.66				1 < 4
İnşaat	48	210.23				2 > 6
Ticaret	124	239.72				3 > 6
Nakliye ve depolama	45	249.38				4 > 5
Konaklama ve yiyecek-içecek	21	173.62				5 < 3
Diğer	103	152.26				6 < 4
	N	Ort. Derece	Mann Whitney	Z	P (M-W)	Diff.
Herhangi bir eğitim almış mı?			13162.00	-4.308	0.000	
Evet	266	218.02				1 > 2
Hayır	134	165.72				

Sonuçlara göre çevre dostu aktiviteler faktörü şirketin faaliyet gösterdiği sektör ($p < 0.01$), faaliyet süresi ($p = 0.034$), Çalışan sayısı ($p < 0.01$), ve eğitim tecrübesi ($p < 0.01$) gibi özelliklere göre istatistiki olarak anlamlı olarak farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar aşağıdaki gibi detaylandırılmıştır:

- *Nakliye ve depolama sektöründe faaliyet gösteren şirketler diğer sektörlerde faaliyet gösteren şirketlere göre çevre dostu aktiviteleri daha fazla vurgulamaktadır ($p < 0.05$).*
- *16 yıl veya daha uzun süredir faaliyette olan şirketler daha genç şirketlere göre çevre dostu aktiviteleri daha fazla vurgulamaktadır ($p < 0.05$).*

- 50'den fazla çalışanı bulunan şirketler 50'den az çalışanı bulunan şirketlere göre çevre dostu aktiviteleri daha fazla vurgulamaktadır ($p < 0.05$).
- Sürdürülebilirlik alanında en az bir kurumdan eğitim alan şirketler bu alanda eğitim almamış şirketlere göre çevre dostu aktiviteleri daha fazla vurgulamaktadır ($p < 0.01$).

Tablo 19. Çevresel yönetim sertifikaları faktörünün Kruskal Wallis ve Mann Whitney U test sonuçları

	N	Ort. Derece	Ki-kare	DF	P (K-W)	Diff.
Ortaklık Yapısı			13.666	2	0.001	
Yerli	268	186.30				
Yerli-yabancı ortaklığı	46	220.80				2 > 1
Yabancı	86	233.88				3 > 1
Şirketin faaliyet süresi			5.760	4	0.218	
1-5 yıl	27	192.28				
6-10	67	177.68				
11-15	97	216.29				
16-20	80	210.33				
21 ve daha fazla	129	196.10				
Çalışan sayısı			22.708	3	0.000	
0-9	113	162.65				
10-49	92	195.30				
50-249	146	225.26				3 > 1
250 ve daha fazla	49	223.79				4 > 1
Faaliyet sahası			12.868	2	0.002	
Yerel	277	188.21				
Uluslararası	108	223.07				2 > 1
Çok uluslu	15	164.83				3 > 1
	N	Ort. Derece	Mann Whitney	Z	P (M-W)	Diff.
Herhangi bir eğitim almış mı?			14060.00	-3.586	0.000	
Evet	266	214.64				1 > 2
Hayır	134	172.43				

Sonuçlar “çevresel yönetim sertifikaları” faktörünün Ortaklık Yapısı ($p < 0.01$), Çalışan sayısı ($p < 0.01$), Faaliyet sahası ($p < 0.002$), ve Eğitim Tecrübesi ($p < 0,01$) ile ilintili olarak anlamlı farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu farklılıklar aşağıda detaylandırılmıştır:

- Tamamen ya da kısmen yabancıların sahip olduğu şirketler çevresel yönetim sertifikalarına yerli şirketlere oranla daha fazla önem vermektedir ($p < 0.05$).
- 50'den fazla kişinin çalıştığı şirketler çevresel yönetim sertifikalarına 50'den daha az kişinin çalıştığı şirketlere oranla daha fazla önem vermektedir ($p < 0.01$).

- Uluslararası ya da Çok Uluslu alanda faaliyet gösteren şirketler çevresel yönetim sertifikalarına yerli alanda faaliyet gösteren şirketlere oranla daha fazla önem vermektedir ($p < 0.05$).
- En azından bir kurundan sürdürülebilirlik alanında eğitim alan şirketler çevresel yönetim sertifikalarına bu alanda hiç eğitim almamış şirketlere oranla daha fazla önem vermektedir ($p < 0.01$).

Sürdürülebilirlik Faaliyetlerinde Kullanılan Sosyal Yönetim Araçlarına dair Bulgular

“Kesinlikle Etkili” ve “Etkili” cevapları toplandığında, “Çalışanların güvenlik ve sağlığının temin edilebilmesi için işyerindeki koşulların iyileştirilmesi” %83,1’le en etkili araç olarak karşımıza çıkmaktadır, onun ardından “çalışanlarla düzenli olarak toplantılar yapmak” %80,8’le ikinci ve “Satın alma politikasında yerel üreticileri tercih etmek” %80’le üçüncü sırada bulunmaktadır. OHSAS 1800, SAS8000 ve AA1000 sertifikalarına sahip olmaksızın en düşük etkili araçlar olarak görülmüştür (Tablo 20’ye bakınız).

Tablo 20. Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımına dair Bulgular

Sosyal performansınızın artırılması için aşağıdaki aktiviteler ne derece etkilidir	Kesinlikle Etkili	Etkili	Kısmen etkili	Etkili değil	Hiç etkili değil
OHSAS 18001 Sertifikası’na sahip olmak	2.3	14.3	15.3	52.8	15.5
SA8000 Sertifikası’na sahip olmak	1.3	10.5	17.5	56.3	14.5
AA1000 Sertifikası’na sahip olmak	2	12.3	20	51.8	14
Çalışanların sosyal aktivitelere katılmasını desteklemek	8.3	64.5	13.3	10.8	3.3
Sosyal aktivite ve projelere düzenli olarak finansal destek sağlamak (sponsorluk)	13.3	52.8	13	18.3	2.8
Çalışanların güvenlik ve sağlığının temin edilebilmesi için işyerindeki koşulların iyileştirilmesi.	12.8	70.3	11.5	4.3	1.3
İş ile hayat arasındaki adil dengenin sağlanması için esnek çalışma saatlerinin ya da evde çalışma uygulamalarının desteklenmesi	10.3	58.5	12.8	15.8	2.8
İşe alım süreci ve sonrasında gerçekleştirilecek her türlü ayrımcılığa karşı önlemler almak	14.3	64.8	13.8	5.5	1.8
Çalışanların karar alma süreçlerine katılımının desteklenmesi	11.8	68	14	4.3	2
Çalışanlarla düzenli olarak toplantılar yapmak	10.3	70.5	13	4.8	1.5
Yerel halka eğitim ve kurs olanakları sunmak	9.3	59	14.3	14.8	2.8
Şirketle halk arasında yaşanan sorunlu olayların çözümü için yerel halk ile diyalog yolunu açık tutmak	8.5	59	12.5	16.3	3.8
Satın alma politikasında yerel üreticileri tercih etmek	6	74	11	7.3	1.8

Sosyal yönetim araçlarının sürdürülebilirlik faaliyetleri üzerindeki etkisinin şirketin karakteristik özelliklerine bağlı olarak bir değişim gösterip göstermediğinin tespiti için aşağıdaki araştırma hipotezleri oluşturulmuştur. Ölçek anlamlı bir korelasyon gösterdiği ispatlanan iki faktöre bölünmüştür, bu faktörleri isimlendirecek olursak “paydaşların desteklenmesi” ve “sosyal yönetim sistemi sertifikaları” isimli faktörlere dair analiz sonuçları Tablo 21 ve Tablo 22’de görülmektedir.

“Paydaşların desteklenmesi” faktörünün şirketin karakteristik özelliklerine göre değişip değişmediğini keşfetmek için test edilen hipotezler aşağıdaki gibidir:

- *H₁-25: Paydaşların desteklenmesi faktörü şirketin Ortaklık yapısına göre anlamlı derecede değişiklik göstermektedir.*
- *H₁-26: Paydaşların desteklenmesi faktörü şirketin faaliyet gösterdiği sektöre göre anlamlı derecede değişiklik göstermektedir.*
- *H₁-27: Paydaşların desteklenmesi faktörü şirketin faaliyet süresine göre anlamlı derecede değişiklik göstermektedir.*
- *H₁-28: Paydaşların desteklenmesi faktörü şirketin çalışan sayısına göre anlamlı derecede değişiklik göstermektedir.*
- *H₁-29: Paydaşların desteklenmesi faktörü şirketin herhangi bir sürdürülebilirlik eğitimi alıp almadığına göre anlamlı derecede değişiklik göstermektedir.*

“Sosyal Yönetim Sistemi Sertifikalarına Sahip Olmak” faktörünün şirketin karakteristik özelliklerine göre değişip değişmediğini keşfetmek için test edilen hipotezler aşağıdaki gibidir:

- *H₁-30: Sosyal Yönetim Sistemi Sertifikalarına Sahip Olmak faktörü şirketin Ortaklık yapısına göre anlamlı derecede değişiklik göstermektedir.*
- *H₁-31: Sosyal Yönetim Sistemi Sertifikalarına Sahip Olmak faktörü şirketin çalışan sayısına göre anlamlı derecede değişiklik göstermektedir.*
- *H₁-32: Sosyal Yönetim Sistemi Sertifikalarına Sahip Olmak faktörü şirketin Faaliyet sahasına göre anlamlı derecede değişiklik göstermektedir.*
- *H₁-33: Sosyal Yönetim Sistemi Sertifikalarına Sahip Olmak faktörü şirketin herhangi bir sürdürülebilirlik eğitimi alıp almadığına göre anlamlı derecede değişiklik göstermektedir.*

Tablo 21. Paydaşların desteklenmesi faktörü için Kruskal Wallis ve Mann Whitney U test sonuçları

	N	Ort. Derece	Ki-kare	DF	P (K-W)	Diff.
Ortaklık Yapısı			20.138	2	0.000	
Yerli	268	182.57				
Yerli-yabancı ortaklığı	46	244.23				2 > 1
Yabancı	86	232.99				3 > 1
Faaliyet süresi (Şirketin Yaşı)			19.794	4	0.001	
1-5 yıl	27	169.57				1 < 4
6-10	67	165.49				2 < 5
11-15	97	182.37				3 < 4
16-20	80	218.68				4 > 2
21 ve daha fazla	129	227.52				5 > 1
Çalışan sayısı			49.761	3	0.000	
0-9	113	151.48				1 < 3
10-49	92	178.29				2 < 4
50-249	146	230.80				3 > 2
250 ve daha fazla	49	264.98				4 > 1

Sektör			59.332	5	0.000	
Sanayi	59	126.64				
İnşaat	48	181.26				2 > 1
Ticaret	124	241.76				3 > 1
Nakliye ve depolama	45	262.68				4 > 1
Konaklama ve yiyecek-içecek	21	179.93				5 > 1
Diğer	103	179.13				6 > 1
	N	Ort. Derece	Mann Whitney	Z	P (M-W)	Diff.
Herhangi bir eğitim almış mı?			11317.50	-6.007	0.000	
Evet	266	224.95				1 > 2
Hayır	134	151.96				

İki grup arasında ortaklık yapısı ($p < 0.01$), Sektör ($p = 0.000$), şirketin faaliyet süresi ($p = 0.001$), Çalışan sayısı ($p < 0.01$), ve eğitim durumu ($p < 0.01$) açısından istatistiki olarak anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Bu farklılıklar aşağıdaki şekilde detaylanmaktadır:

- Tamamen ya da kısmen yabancı ortaklığı olan şirketler, yerli şirketlere göre paydaşların desteklenmesine daha fazla önem vermektedir ($p < 0.05$).
- Sanayi sektöründeki şirketler, diğer şirketlere göre paydaşların desteklenmesine daha fazla önem vermektedir ($p < 0.05$).
- Faaliyet süresi 16 yıl ve daha uzun olan şirketler paydaşların desteklenmesine daha fazla önem vermektedir ($p < 0.05$).

- 50'den fazla çalışanı olan şirketler, 50'den az çalışanı olan şirketlere göre paydaşların desteklenmesine daha fazla önem vermektedir ($p < 0.05$).
- Sürdürülebilirlik alanında en az bir kurumdan eğitim almış olan şirketler, bu alanda hiç eğitim almamış şirketlere oranla paydaşların desteklenmesine daha fazla önem vermektedir ($p < 0.01$).

Tablo 22. Sosyal yönetim sistemi sertifikaları faktörünün Kruskal Wallis ve Mann Whitney U test sonuçları

	N	Ort. Derece	Ki-kare	DF	P (K-W)	Diff.
Ortaklık Yapısı			20.066	2	0.000	
Yerli	268	183.96				
Yerli-yabancı ortaklığı	46	216.80				
Yabancı	86	243.31				3 > 1
Çalışan sayısı			13.607	3	0.003	
0-9	113	175.63				
10-49	92	190.58				2 < 3
50-249	146	224.65				3 > 1
250 ve daha fazla	49	204.52				
Faaliyet sahası			11.188	2	0.004	
Yerel	277	188.31				
Uluslararası	108	226.59				2 > 1
Çok uluslu	15	237.80				
	N	Ort. Derece	Mann Whitney	Z	P (M-W)	Diff.
Herhangi bir eğitim almış mı?			13627.50	-4.037	0.000	
Evet	266	216.27				1 > 2
Hayır	134	169.20				

Sosyal yönetim sistemi sertifikalarını temel alan bütün alternatif hipotezler kabul edilmiştir; bu duruma göre gruplar arasında Ortaklık Yapısı ($p < 0.01$), Çalışan sayısı ($p < 0.01$), Faaliyet sahası ($p = 0.004$), ve eğitim tecrübesi ($p < 0.01$) gibi özelliklere göre anlamlı bir fark vardır. Bu farklar aşağıdaki şekilde detaylandırılmıştır:

- Yabancı şirketler sosyal yönetim sistemi sertifikalarına yerli ve yerli-yabancı ortaklığı şirketlere göre daha fazla önem vermektedir ($p < 0.05$).
- 50'den fazla çalışanı olan şirketler sosyal yönetim sistemi sertifikalarına 49 ya da daha az çalışanı olan şirketlere göre daha fazla önem vermektedir ($p < 0.05$).
- Uluslararası alanda faaliyet gösteren şirketler sosyal yönetim sistemi sertifikalarına yerel alanda faaliyet gösteren şirketlere göre daha fazla önem vermektedir ($p < 0.05$).

- *En az bir kurumdan sürdürülebilirlik alanında eğitim almış şirketler sosyal yönetim sistemi sertifikalarına bu alanda herhangi bir eğitim almayan şirketlere göre daha fazla önem vermektedir ($p < 0.01$).*

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, döngüsel ekonominin doğasındaki sürdürülebilirlik kavramıyla İslami iktisadın tezahürü arasında bir bağlantı kurmak üzere ampirik araştırma yoluyla, Türkiye'deki İslami bankaların kurumsal müşterileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Merkezi İstanbul'da bulunan 400 firmadan oluşan örneklem üzerinde yapılan analizler dikkate değer bulgu ve çıkarımlara vesile olmuştur.

Araştırma bulguları genel itibariyle katılım bankası müşterisi olan şirketlerin sürdürülebilirliğin önemini, bu kavramın iş yapma usulüyle ilişkisini ve kendilerinin topluma ve çevreye karşı sorumluluklarını kabul ettiğini göstermektedir. Bununla beraber, şirket faaliyetlerinin uluslararası sürdürülebilirlik standartlarına kısmen uygun olarak gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Araştırma kapsamındaki şirketlerin %70'inin en az bir adet kalite yönetim sertifikası bulunurken, %30'unun ise bu mahiyette bir sertifikası yoktur. Toptan ve perakende ticaret ile nakliye ve depolama sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin kalite sertifikalarına sahip olmak anlamında diğer sektörlerden daha iyi durumda olduğu görülmektedir.

Şirketlerin sürdürülebilirlik uygulamalarını tatbik etmeleri hususunda motive edici faktörlerin en önemlileri itibar (%96.6), maliyetten tasarruf (%91.1), rekabet (%89.8), ve kanuni düzenlemeler (89.3%) olarak öne çıkmaktadır. Gözlemlenen en etkisiz faktör %71.8'lik seviyesiyle kamuoyu baskısıdır.

Eğitim tecrübesi ve sürdürülebilirliğe atfedilen anlam, şirketlerin sürdürülebilirliğe ulaşmasına vesile olan faktörlerin etkileri ve şirketlerin doğa ve sosyal olaylara verdikleri önem arasında anlamlı bir pozitif ilişki ortaya konmuştur (bakınız; Tablo 23). Öte yandan, eğitim alan şirketlerin oranı yalnızca %66.5 seviyesinde ölçülmüştür. En aktif eğitim kurumları Ticaret Odası (%60.4) ve Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (%17.7) olarak öne çıkmaktadır.

Şirketlerin sürdürülebilirlik üzerinde olumlu etki yapan diğer karakteristik özellikler ise ortaklık yapısı, çalışan sayısı ve faaliyet sahası olarak göze çarpmaktadır. Tablo 23'te de görülebileceği üzere, kısmi ya da tam yabancı ortaklığa sahip olmak, uluslararası alanda faaliyet yapmak ve çalışan sayısının en az 50 olması, sürdürülebilirlik uygulamalarının kabul edilmesi ve uygulamaya konması hususunda diğer karakteristik özelliklere göre daha olumlu bir sonuca vesile olmaktadır.

Tablo 23 Türkiye'deki Katılım Bankalarının öncelikle hangi özelliklerdeki kurumsal müşterilerinin sürdürülebilirlik alanında kendini geliştirmesi gerektiğini özetlemektedir. Genel bir tanım olarak, yerli sermayedarların sahibi

olduğu genç şirketler, 50'den az çalışana sahip olan şirketler ve yerel alanda faaliyet gösteren sanayi şirketleri sürdürülebilirlik uygulamaları anlamında çok daha ileri bir farkındalık seviyesine taşınmalıdır. Sürdürülebilirliğe yapılan vurgu genel olarak hükümet ve kanun yapıcılarının siyasi ve ekonomik bir sorunu olsa da, finans sektörü bu sorunun çözüme kavuşturulmasında içeriden etkin bir rol oynayabilir. Bu bağlamda, Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının sürdürülebilirliğe katkıda bulunmak için aşağıda belirtilen adımları atmalarını önermekteyiz:

- *Bütün uçtan uca süreçleri revize ederek sürdürülebilirlik alanındaki öncelikleri belirlemek ve bu alanda stratejiler geliştirmek,*
- *Etkili raporlama teknikleri yoluyla stratejilerini toplumla paylaşmak,*
- *İslami Finans'ın yeşil finans enstrümanlarına yoğunlaşarak geri dönüşüm ekonomisine katkıda bulunmak.*

Tablo 23. Sürdürülebilirlik uygulamalarının benimseniyor olması, katılım bankalarının kurumsal müşterilerinin çeşitli karakteristik özelliklerine göre nasıl bir değişim göstermektedir?

Karakteristikler	Sürdürülebilirliğe Atfedilebilir Anlam	Sürdürülebilirlik Uygulamalarının Ardındaki Motivasyonlar		Çevresel Yönetim Araçlarının Kullanımı		Sosyal Yönetim Araçlarının Kullanımı		
	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8
Ortaklık Yapısı								
Yerli								
Yerli-yabancı ortaklığı	✓	✓	✓		✓		✓	
Yabancı	✓	✓	✓		✓		✓	✓
Sektör								
Sanayi								
İnşaat			✓				✓	
Ticaret			✓				✓	
Nakliye ve depolama			✓				✓	
Konaklama ve yiyecek-içecek							✓	
Diğer							✓	
Faaliyet Süresi (Şirketin Yaşı)								
1-5 yıl								
6-10								
11-15								
16-20					✓			
21 ve daha fazla					✓			

Çalışan sayısı								
0-9								
10-49								
50-249	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
250 ve daha fazla	✓	✓	✓	✓	✓		✓	
Faaliyet sahası								
Yerel								
Uluslararası		✓	✓		✓			✓
Çok uluslu					✓			
Herhangi bir eğitim almış mı?								
Evet	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Hayır								
<p>✓ (Tik işareti): Diğer gruplara göre daha yüksek olumlu puanı göstermektedir. Her bir faktörün isimleri şu şekildedir; Faktör 1: Sürdürülebilirliğe Atfedilebilir Anlam, Faktör 2: Paydaş Algısının Yönetimi, Faktör 3: Mecburi Faktörlere Adaptasyon Sağlanması, Faktör 4: Çevre Dostu Faaliyetler, Faktör 5: Çevresel Yönetim Sistemi Sertifikaları, Faktör 6: İş Süreçlerinde Paydaşların Göz Önünde Bulundurulması, Faktör 7: Paydaşların Desteklenmesi, Faktör 8: Sosyal Yönetim Sistemi Sertifikaları</p>								

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Kaynakça

- Adnan, A. A. (2015). The missing dimension of corporate social responsibility (CSR) measurement in Malaysian Islamic banks. *British Journal of Economics, Finance and Management Sciences*, 10(1), 16-28.
- Agriyanto, R. (2015). Redefining objective of Islamic banking: Stakeholders perspective in Indonesia. *Economica Jurnal Ekonomi Islam*, 6(2), 77-90. DOI: 10.21580/economica.2015.6.2.795
- Aribi, Z. A., & Arun, T. (2015). Corporate social responsibility and Islamic financial institutions (IFIs): Management perceptions from IFIs in Bahrain. *Journal of Business Ethics*, 129(4), 785- 794. DOI: 10.1007/s10551- 014-2132-9.
- Bartlett, M. S. (1950). Tests of significance in Faktör analysis. *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology*, 3(2), 77-85 DOI: 10.1111/j.2044-8317.1950.tb00285.x
- Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2013). *81 il sanayi durum raporu* [The industrial status report of 81 provinces]. <https://docplayer.biz.tr/13354-81-il-sanayi-durum-raporu.html> [Erişim Tarihi: 13.08.2021]
- Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*, 16(3), 297-334. DOI: 10.1007/BF02310555
- Dusuki, A. W. (2008). Understanding the objectives of Islamic banking: A survey of stakeholders' perspectives. *Uluslararası Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 1(2), 132-148. DOI: 10.1108/17538390810880982
- Dinar Standard & Dar Al-Istithmar. (2010). *Social responsibility trends at Islamic financial institutions: Based on 2009 social responsibility survey*. Dinar Standard and Dar Al-Istithmar.
- Hahn, T., & Scheermesser, M. (2006). Approaches to corporate sustainability among German companies. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 13, 150-165. DOI: 10.1002/csr.100

- Hair J.F., William C.B., Barry J.B., & Rolph E.A. (2009). *Multivariate data analysis* (7th ed). Pearson.
- İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, (2011). *Türk iş dünyasında sürdürülebilirlik uygulamaları değerlendirme raporu* [Sustainability practices assessment report in the Turkish business world]. https://www.pwc.com.tr/tr/publications/arastirmalar/pdf/pwc_surdurulebilirlik_raporu-2012.pdf [Erişim Tarihi: 11.07.2021]
- Jusoh, W. N. H. W., & Ibrahim, U. (2017). Corporate Social Responsibility of Islamic Banks in Malaysia : Arising issues. *Islamic Economic Studies*, 25(Special Issue), 155–172. DOI: 10.12816/0036188
- Keskin, M. (2014). *Katılım bankalarında kurumsal sosyal sorumluluk* [Corporate social responsibility at participation banks]. (Master's Thesis). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> [Erişim Tarihi: 11.07.2021]
- Khan, T. (2019). Reforming Islamic finance for achieving sustainable development goals. *Journal of King Abdulaziz University, Islamic Economics*, 32(1), 3–21. DOI: 10.4197/Islec.32-1.1
- Nor, S. M., & Asutay, M. (2011). *Re-considering CSR and sustainability identity of Islamic banks in Malaysia: An empirical analysis*. Paper presented at the Eighth Uluslararası Conference on Islamic Economics and Finance, (February), 1–17. <http://www.iefpedia.com/english/wp-content/uploads/2012/01/Shifa-Mohd-Nor.pdf> [Erişim Tarihi: 13.08.2021]
- Şendurur, U., & Temelli F. (2018). Türkiye’de faaliyet gösteren geleneksel bankalar ve katılım bankalarının sürdürülebilirlik açısından karşılaştırılması [Comparison of participation and conventional banks which are operating in Turkey in terms of sustainability]. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20(2), 330-346.
- Tuna, Ö. (2014). *Kurumsal sürdürülebilirlik yaklaşım ve uygulamaları: Kobi'lere yönelik bir araştırma* [Corporate sustainability approaches and practices: The study on SMEs]. (Doctoral dissertation). Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yu, J., & Bell, J. N. B. (2007). Building a sustainable business in China's small and medium-sized enterprises (SMEs). *Journal of Environmental Assessment Policy and Management*, 9(1), 19–43. <https://doi.org/10.1142/S1464333207002718>
- Yazıcıoğlu, Y., & Samiye E. (2007). SPSS Uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri [SPSS applied scientific research methods] (pp.43-50). *Ankara, Turkey: Detay Yayıncılık*.
- Williams, S., & Schaefer, A. (2013). Small and medium-sized enterprises and sustainability: Managers' values and engagement with environmental and climate change issues. *Business Strategy and the Environment*, 22(3), 173–186. DOI: 10.1002/bse.1740

Prof Dr. MEHMET SARAÇ | İstanbul Üniversitesi | mehmet.sarac[at]istanbul.edu.tr | ORCID: 0000-0001-7502-3328

1990 yılında İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi'nden mezun oldu. 1992 yılında aynı Fakültede Muhasebe ve Denetim konusunda yüksek lisans, 1997 yılında Amerika'da George Washington Üniversitesinde muhasebe ve vergi konusunda bir başka yüksek lisans derecesi aldı ve Washington DC yerel yönetimi için Finansal Düzenleme Projesi'nde çalıştı. 1998 yılında Türkiye'ye döndü ve Boğaziçi Üniversitesi'nde finans doktorasına başladı ve 2004 yılında doktorasını tamamladı. 2006-2007 yılları arasında Mersin Üniversitesinde, 2007-2014 yılları arasında Sakarya Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak çalıştı. 2014 yılında finans doçenti olan Saraç, Sakarya Üniversitesi'nde İslam Ekonomisi ve Finansı Bölümünün kurulmasında ve bu alanda Türkiye'nin ilk disiplinlerarası yüksek lisans programının açılmasında rol aldı ve bu bölüme bir yıl süreyle başkanlık yaptı. 2014 yılında bu kez İstanbul Üniversitesi'nde İslam İktisadı ve Finansı programlarının kurulmasına ve geliştirilmesine yardımcı oldu. 2016 yılında İstanbul Üniversitesi İslam İktisadı ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi'ne müdür olarak atandı. 2017 yılında Profesör unvanını aldı. Mehmet Saraç hâlihazırda işletme finansı, İslamî finans, finansal piyasalar ve kurumlar alanlarında dersler vermekte ve araştırmalar yapmaktadır. Mehmet Saraç'ın bu alanda yayınlanmış kitap, makale, bildiri ve çeviri çalışmaları mevcuttur. Mehmet Saraç aynı zamanda İLKE Derneği İslam İktisadı Araştırma Merkezi'nin Danışma Kurulu ile Emlak Katılım Bankası Danışma Komitesi Üyesi ve Uluslararası İslami Finans Eğitimcileri Konseyi Üyesidir.

Prof Dr. MEHMET SARAÇ | Istanbul University | mehmet.sarac[at]istanbul.edu.tr | ORCID: 0000-0001-7502-3328

Prof. Dr. Mehmet Saraç graduated from Istanbul University Faculty of Business Administration in 1990. He received master's degree in Accounting and Auditing from the same Faculty in 1992 and another master's degree in accounting and taxation from George Washington University in the USA in 1997 and worked on the Financial Regulation Project for the Washington DC local government. He completed PhD at Boğaziçi University in 2004. He worked as a lecturer at Mersin University between 2006-2007 and at Sakarya University between 2007-2014. Saraç, who became an associate professor of finance in 2014, took part in the establishment of the Islamic Economics and Finance Department at Sakarya University and the opening of Turkey's first interdisciplinary master's program in this field, and chaired this department for one year. In 2014, he helped establish and develop Islamic Economics and Finance programs at Istanbul University. In 2016, he was appointed as the manager of Istanbul University Center for Islamic Economics and Finance. He received the title of Professor in 2017. Mehmet Saraç currently teaches and conducts research in the fields of business finance, Islamic finance, financial markets, and institutions. Mehmet Saraç has published books, articles, papers, and translation studies in this field. Mehmet Saraç is also a Member of the Advisory Board of the ILKE Foundation Research Center for Islamic Economics and the Advisory Committee of Emlak Participation Bank, and a member of the International Council of Islamic Finance Educators.

FATMA ALTUN | İstanbul Üniversitesi | fatmaltun34[at]gmail.com | ORCID: 0000-0002-9904-063X

Balıkesir Üniversitesi İşletme Bölümü'nden 2004 yılında mezun olan yazar, yüksek lisans eğitimini 2019 yılında İstanbul Üniversitesi İslam İktisadı ve Finansı Anabilim Dalı'nda "İslami Finans İçin Bir Gelişim Alanı Olarak Sürdürülebilirlik" adlı yüksek lisans tezi ile tamamlamıştır. Doktora çalışmalarına İstanbul Üniversitesi İslam İktisadı ve Finansı Anabilim Dalı'nda devam eden yazar 16 yıldır Katılım Bankacılığı sektöründe çalışmaktadır. 2005 yılında Türkiye Finans Katılım Bankası Fon Yönetimi Müdürlüğü'nde göreve başlamış, 2009-2011 yılları arasında aynı kurumun Yönetim Kurulu Genel Raportörlük Müdürlüğü'nde çalışmıştır. 2011 yılından bu yana ise yine aynı kurumun Bilgi Sistemleri Ürün ve Hizmet Geliştirme Müdürlüğü'nde çalışmaktadır.

FATMA ALTUN, PhD (c) | Istanbul University | fatmaltun34[at]gmail.com | ORCID: 0000-0002-9904-063X

The author graduated from Balıkesir University, Department of Business Administration in 2005 and completed her master's degree in Istanbul University, Department of Islamic Economics and Finance in 2019. The author, who continues her PhD studies at Istanbul University, Department of Islamic Economics and Finance, has been working in the Participation Banking sector for 16 years. She started to work in the Fund Management Department of Türkiye Finans Participation Bank in 2005 and worked in the General Secretariat of the Board of Directors' Department of the same institution between 2009-2011. Since 2011, she has been working in the Information Systems Product and Service Development Department of the same institution.

